

La revolució de les cures

El 8 de març i la «cuidadania»

Suplement del Quadern n. 213 de CJ - (n. 247) - Març del 2019

Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona - 93 317 23 38 - info@fespinal.com

www.cristianismeijusticia.net

Ajustar el ritme...

Començo la meva reflexió amb un relat, perquè crec que els relats, com les imatges, sovint exemplifiquen millor la realitat que qualsevol discurs. Va passar durant una manifestació de suport a les persones refugiades convocada amb el lema «Volem acollir». És un fet imperceptible, que no va recollir cap càmera ni periodista, però molt eloqüent per al tema que ens ocupa. La manifestació tenia dues parts. La primera l'encapçalaven les grans ONG, sindicats, algunes personalitats polítiques i un petit nombre de persones migrants. La segona, la formava un altre tipus de col·lectius, menys institucionalitzats, amb els *manters* i *llauners* encapçalant-la amb una pancarta denunciant les agressions de la policia municipal i un altre lema: «Sobreviure no pot ser un delicte». Entre la primera i la segona

part de la manifestació hi anaven algunes persones, fent de pont entre totes dues. Una d'aquestes persones era una dona activista amb el seu fill, un nen molt mogut d'un any, que anava i venia desafiant el cordó de seguretat, corrent, jugant. Una de les vegades que va reclamar els braços de la mare, la dona el va agafar i el nen va començar a buscar-li el pit. Com que no el va trobar, es va posar a plorar.

Entre el nerviosisme de la manifestació i l'intent de la dona de no perdre el ritme de la marxa ni bloquejar els que venien darrere, però volent donar el pit, ni ella ni el nen no trobaven la postura adequada i el petit cada cop plorava més. Finalment, la dona es va aturar i això va alterar el grup de *manters*; es va produir un cert caos entre els que duïen la pancarta, fins que en Babu, un d'ells, va dir cridant a la resta: «Ens hem d'aturar, no veieu que aquest nen té gana i la seva

mare no li pot donar de menjar?». Els maners es van aturar i la dona i el petit van poder coordinar bé els moviments. El nen es va agafar bé al pit, va parar de plorar i la marxa va continuar un altre cop al seu ritme. Aquest gest de tot el grup d'ajustar el ritme i parar durant uns minuts la marxa per donar prioritat a la necessitat d'atenció d'aquesta dona i el seu fill, em sembla molt gràfic i crec que pot ser una bona metàfora del reclam que tantes dones i homes fem perquè l'atenció i la sostenibilitat de la vida ocupin el centre de la cultura, la teologia, l'economia, la política, etc., substituint el capital o els mercats o la defensa de l'*statu quo*.

La quarta onada del feminisme

En el context d'aquest 8 de març i la segona vaga general de dones convocada en tot l'estat, estem essent contemporanis i contemporànies de la *quarta onada del feminisme*,¹ caracteritzada per la deconstrucció del subjecte dones, la diversitat i la interseccionalitat. En definitiva, per una forta consciència que l'opressió que pateix més de la meitat de la humanitat està travessada per desigualtats i precarietats que situen les dones en llocs molt diversos davant del patriarcat, el treball assalariat, les atencions, el consum, l'exercici dels drets, la formació, etc, per les diferències de raça, classe, lloc de procedència, edat i orientació sexual. Els nous feminismes i, entre ells, les teologies feministes, constitueixen un crit global, transfronterer i transcultural que planta cara a l'ordre patriarcal, racista, capitalista, colonitzador i depredador que violenta els cossos de les dones i el cos de la terra produint feminicidis i espoliant els recursos del planeta.

Els nous feminismes formen part d'un procés de transformació radical de les societats, de les cultures, de l'economia, de les relacions, etc. Proposen, en definitiva, una altra manera de veure, entendre i estar en el món, més enllà de les imposades pel poder hegemònic, un nou *sentit comú* en què en nom de les diferències (de classe, de raça, de gènere, etc.) no es legítimi la desigualtat, l'empobriment ni cap forma de violència contra les dones. Reclamen una economia que tingui en el centre l'atenció i no el capital. Des d'aquesta perspectiva, la reivindicació que fan de la reorganització social de l'atenció no representa un retorn vers cap mena d'essencialisme, sinó que planteja la urgència del sosteniment de la vida més enllà de les constriccions de gènere i de la divisió sexual del treball. *L'atenció* com a valor i *les atencions* com aquelles accions que fan possible que la vida se sostingui i que permeten la reproducció social, exigeixen la superació d'una idea de les dones «com a cuidadores per naturalesa i exigeixen també, reanomenar la natura masculina des de l'atenció».²

L'atenció com a essència de l'humà

La mitologia clàssica explica que en la formació de l'ésser humà van interactuar dos déus primordials: la terra, que li va donar cos i bellesa, i el cel, que li va donar vida i energia. No obstant, perquè l'ésser humà pogués viure com a tal i mantenir unit en ell mateix el cel i la terra, és a dir, esperit i transcendència, materialitat i immanència, caldria que rebés atencions constantment al llarg de tota la vida. L'atenció, doncs, és l'essència de l'humà. Sense atenció no hi ha vida. Les cultures i societats occidentals presenten

un dèficit d'atencions. El capitalisme, amb la seva racionalitat instrumental, la seva antropologia individualista i auto-suficient, el seu model de desenvolupament competitiu, depredador i exclouent, violenta les relacions entre les persones i amb la natura i imposa una manera de ser i estar en el món que es podria anomenar perfectament «la dictadura de la manera de ser treball»³. Aquesta manera s'oposa radicalment a una altra forma d'estar en el món que és la «manera de ser atès». En el primer, la vida es mesura segons criteris quantitius d'eficàcia i eficiència i els espais i temps s'organitzen a mercè dels interessos de la productivitat i el creixement econòmic. La seva lògica és la instrumentalització de la natura, l'espoli de la casa comuna, la negació de la vulnerabilitat de l'ésser humà i les relacions d'interdependència. En conseqüència, els seus efectes no són només la injustícia social, la desigualtat de gènere i la crisi de sostenibilitat del planeta, sinó també una soledat tremenda i la infelicitat humana, perquè l'individualisme i la competència acaben sent una fàbrica imparabile de soledat i de buit. Davant d'aquesta manera de ser i estar en el món, la *manera de ser atès* és el millor antídote contra la indiferència i l'oblit de l'alteritat. El millor antídote contra el fràgil equilibri del planeta i de les nostres vides vulnerables.⁴

Les atencions: trinxeres permanents de la vida⁵

La investigadora Carolina León defineix les atencions com *trinxeres permanents*. En un llibre amb aquest mateix nom, l'autora diu que ens cal amb urgència desordenar el món i il·luminar-lo més en-

llà dels rols assignats i els mandats de gènere. Això cal fer-ho a partir de formular preguntes incòmodes que ens desafien a trobar respostes alternatives que ens satisfacin a més de la meitat de la humanitat. Aquesta meitat encara invisible, que seguim sent les dones i que vol posar la vida en el centre, es a dir, treure les atencions a la plaça pública. Preguntes com ara: qui fa política, teologia, economia, filosofia i per a què i per a qui?, qui cuida?, per què es veu una cosa i no l'altra?, per què uns subjectes són tan visibles i altres tan poc?, la política és únicament el que es veu?, què passa amb allò que no es mostra?, per què se segueixen mantenint en dos camps lèxic separats paraules com ara *revolució, política, organització, activisme, militància*, per una banda, i *atencions, reproducció, vida, afectes, sosteniment*, per l'altra? Si la història encara se la identifica amb les guerres i els relats dels vencedors i les avantguardes, les atencions són la rereguarda, on s'exposa i amalgama el sosteniment de la vida. Són les *trinxeres permanents* on es porten a terme les tasques que el sistema manté invisibles i ocultes, vinculades al que és quotidià i a la materialitat i que ens fan estar disposats i disposades al món.

Les atencions comprenen totes aquelles activitats que desenvolupem per atendre o donar suport a altres persones de manera tant física com emocional i sense les quals potser no sobreviuria. Tenen una dimensió material directa, però també emocional i relacional. Cuidar és gestionar i atendre quotidianament la vida i la salut, encarregar-se del benestar físic i emocional dels cossos, del propi i del dels altres i de les altres. En aquest sentit, hi ha persones que tenen necessitats d'atencions intenses i/o especialit-

zades que sovint no poden resoldre por elles mateixes (nenes, nens, persones en situació de dependència, etc.); però a les persones que no tenen aquestes necessitats intensives també els cal un grau d'atenció quotidià (gestió de la salut i benestar físic i afectiu). Són les persones que en principi podrien tenir cura d'elles mateixes encara que no sempre ho facin (homes que depenen de la seva dona perquè els renti la roba, compri i cuini; persones que contracten una dona de fer feines perquè faci aquestes tasques quotidianes...). Les atencions, per tant, són una necessitat de totes les persones en tots els moments del cicle vital, encara que aquesta necessitat tingui peculiaritats diverses. Les atencions travessen la vida i obren un debat que en termes filosòfics fa referència a comprendre l'atenció com a part de la vida humana o, pel contrari, com a excepció. En definitiva, entre assumir la vulnerabilitat i la dependència dels cossos com a element constitutiu de l'existència o com ens aïllats dins d'un marc d'absoluta autonomia i independència corporal i subjectiva.⁶

Feminitzats i invisibilitzats

Les atencions han estat històricament feminitzades i, per això, invisibilitzades i devaluades, tant quan es fan de manera voluntària, com quan es professionalitzen. El cas més paradigmàtic és el de les dones de fer feines, excloses de l'Estatut dels treballadors i de la plena integració a la Seguretat Social, integració que reivindiquen històricament les organitzacions de treballadores de la llar. Sense atencions no hi ha vida, però la vida de moltíssimes dones és insostenible per la falta de reconeixement i de drets. Una

altra dada que és enormement exemplificadora és que a Espanya el 82% de les persones que tenen cura de persones dependents són dones. A més, les dones dediquen el doble de temps que els homes a tasques domèstiques (26,5 hores més a la setmana) tinguin fills o no i tant si treballen a casa com fora. Sense atencions no hi ha vida, però paradoxalment, atendre, tenir cura, no omple un currículum, no dona prestigi. El que és polític en el nostre món segueix la lògica del que és aparent i la materialitat de la vida roman amagada.

La necessitat de radicalitzar i revolucionar les atencions

L'ecofeminisme i l'economia feminista han tret les atencions de l'espai del que és íntim per situar-les a la plaça pública, ha fet que es revolucionessin, i que es passés de la ciutadania a la «cuidadania», és a dir, un sistema de relacions i organització social que posa en el centre la sostenibilitat de la vida i l'atenció com una categoria relacional i política sense la qual la vida no és possible. Però, què entenem per sostenibilitat de la vida des de l'economia feminista? Ens referim a «condicions de possibilitat de vides que mereixin la pena ser viscudes»⁷ perquè la pròpia noció hegemònica (patriarcal i capitalista) d'aquesta aspiració resulta perversa. Perversa perquè la vida que s'ofereix com ideal escindeix vida i natura, perquè identifica els valors associats a la masculinitat amb el que és pròpiament humà i imposa un somni boig d'autosuficiència; perversa perquè identifica benestar amb consum en permanent creixement i progrés; perquè és una noció de vida que no es pot universalitzar i

que és irrespectuosa amb la diferència, perquè se sustenta en una noció de vida en què s'accepta que unes vides valguin més que unes altres i perquè es limita la diversitat sexual i de gènere per garantir subjectes invisibilitzats que assumeixen la responsabilitat de sostenir la vida en un sistema que l'ataca.

La reivindicació de la *cuidadania* suposa reconèixer, el cuidar, les atencions, com a essència del que és humà, desfeminitzant-lo i redescobrint-lo com un valor universal. Cura, atenció, i tendresa constitueixen un ordre alternatiu al de l'exploatació i la dominació i estan vinculades a la raó i la justícia cordial més que a la raó instrumental, la seva lògica i la seva justícia. Les persones, com tota la creació, som possibilitat i carència, vulnerabilitat i potència, per això ens cal l'atenció per ser, per existir i superar la llei de l'entropia, que és la força i el desgast natural de les coses. Per això *des-cuidar*, *des-cuidar-nos* ens embruteix i acaba convertint-nos en generadors i generadores de depredació i violència. Per altra banda, cuidar situa les persones cara a cara amb la nostra pròpia fragilitat i ens fa sortir de la fantasia capitalista de la suficiència. Com ens recorda també el papa Francesc: «Oblidar-se de tenir cura de cultivar i mantenir una relació adequada amb el veí, cap al qual tinc el deure d'atendre'l i de protegir-lo, destrueix la meua relació interior amb mi mateix, amb Déu i amb la terra. Quan totes aquestes relacions es descuiden, quan la justícia ja no habita a la terra, la Bíblia ens diu que la vida està en perill» (LS 69).

De manera que necessitem revisar críticament la concepció de la ciutadania heretada d'Occident que parteix d'un model que és blanc, mascle, burgès i propietari i d'una divisió sexual del treball i

mandats de gènere que assignen qui atén i qui ha de ser atès. Un mandat de gènere que ubica les atencions en els àmbits privats i els naturalitza com si fossin una qüestió de dones, que ho fan «tot per amor», i que produeix subjectivitats còmplices difícils de qüestionar. És urgent desmuntar aquesta feminització de les atencions i l'imaginari patriarcal i capitalista que la sosté: el d'un subjecte autònom, independent i suficient que nega la seva interdependència, sense *Ubuntu*, com diuen les teologies negres sud-africanes, que nega la vulnerabilitat que ens constitueix com a humans i ens fa éssers amb necessitat de rebre atencions i oferir-les.

La *cuidadania* és una aposta per la revolució de les atencions. Una aposta per l'atenció mútua, no jeràrquica, sense privilegis i que inclou tenir cura de la terra i de la comunitat còsmica. Aquesta revolució consisteix, segons expressió de Silvia Federicci,⁸ a polititzar la vulnerabilitat i recol·lectivitzar els processos de reproducció. Mentre les atencions es facin en el terreny del privat estaran instal·lades en el gènere i en la classe. Per tant, és fonamental portar la lluites de les atencions fora de la cuina i del dormitori i traslladar-les al carrer. Cap moviment es pot mantenir si no fa de la reproducció d'aquells i aquelles que hi participen el seu eix central. Per això és urgent una política pública d'atencions, que assumeixi la responsabilitat de totes les persones i institucions en la reproducció i la cooperació col·lectiva de l'atenció de la materialitat i la vulnerabilitat. Si no es fa que siguin un assumpte compartit, un assumpte públic, se seguiran reproduint dinàmiques socials en què acabin sent les dones les que assumeixin el pes més gran en la provisió de l'atenció, no com a

tria, sinó com a imposició, o que el descarreguin sobre altres dones en base a la jerarqüització de raça i classe, com passa amb les cadenes globals de cures. Per tal que l'atenció no sigui un privilegi sinó un dret, és urgent un canvi de consciència i que l'estat i la societat civil no ho deixin en mans del mercat i del màxim benefici, amb les conseqüències que això té també d'explotació i precarització de les dones migrades. Aquestes són les que professionalment, com un exèrcit invisible, carreguen l'atenció a les seves espatlles.

Donar cos a una espiritualitat de l'atenció

La Creació és l'activitat creativa i curiosa d'un Déu també mare que ens convida a formar part de la comunitat còsmica, a ser jardineres i amants, co-creadores i amigues d'un món que ens dona la vida, ens manté i que és el cos de Déu. Un Déu que com una artesana tossuda està entestada a reconstruir-lo, a tornar-lo a teixir, amb el fil d'or de l'esperança, la compassió dels cors i la justícia i que, per aconseguir-ho, compta amb la nostra complicitat, apressant-nos cap a l'atenció. L'atenció és una relació amorosa amb nosaltres mateixes, amb la realitat i amb cada ésser de la creació, és invertir-la d'afecte relacionant-nos-hi des de la raó cordial, que ens porta a reconèixer la prioritat del ser sobre el ser útil (LS 69) i fer-nos conscients que per l'absència i devaluació de l'atenció creix el nombre de dones i homes empobrits al món, milions de persones moren abans d'hora i la terra és espoliada sistemàticament, posant en risc el futur comú.

L'espiritualitat de l'atenció ens ajuda a identificar l'íntima relació entre les perso-

nes empobrides, la major part de les quals són dones i nenes, l'espòli del planeta, i la *cultura del descart*, en què hi ha vides que valen més que altres depenent del gènere, el color de la pell, del lloc on s'hagi nascut, de tenir papers o no tenir-los, i en què es viola sistemàticament els drets de la terra. No hi ha atenció sense consciència d'interdependència. Som, existim i habitem formant part d'un conjunt viu ampli que ens afecta i que afectem. La interdependència deriva de la precarietat de la vida, que només es pot resoldre en comú. Com podem gestionar la interdependència en termes de reciprocitat i no d'explotació o desigualtat?

L'espiritualitat de l'atenció és un repte a la nostra manera de ser, estar, fer i relacionar-nos en el món, estant al cas en el que és petit, marginal, fràgil, veient-lo com un espai on déu se'ns revela. Però és, sobretot, un repte *des-feminitzar-la*, perquè a les dones se'ns continua imposant com un mandat de gènere i no com una elecció lliure. L'atenció no és un atribut femení ni un valor propi, específic de les dones, sinó un valor universal a recuperar per tota la humanitat i no només en els àmbits privats, sinó també en els socials i polítics. La sensibilitat de l'atenció en el cas de les dones passa en primer lloc per cuidar-se una mateixa, per la responsabilitat amb ella mateixa, amb els desitjos més profunds i cultivant els propis talents (Mt 25,14-30) perquè per al sistema patriarcal continuem essent la meitat d'algú, éssers complementaris i auxiliars, amb vides sempre en funció d'altres. L'atenció, des d'una perspectiva alliberadora per a les dones, no consisteix tant a ser persones *per als* altres, sinó a ser persones *amb* els altres.

La reciprocitat i la mutualitat en les relacions entre gèneres són assignatures

pendents en les nostres societats i en les esglésies. Les cristianes i els cristians hem de tornar a Jesús també des d'aquesta dimensió per recuperar-les. Tornar a Sicar (Jn 4) com un lloc quotidià i d'atencions que es transforma en un lloc polític quan hi trenquem fronteres de gènere, de raça, de religió «de part de Jesús» i per la nova consciència i apoderament que experimenta la dona samaritana. Però «tornar a Sicar» significa també recuperar la

materialitat de la vida i assumir la nostra pròpia vulnerabilitat constitutiva com a lloc de revelació i trobada amb el Déu que s'encarna en Jesús com tendresa, atenció i cura, més enllà de qualsevol frontera, divisió sexual o de gènere.

Pepa Torres Pérez
Teòloga i activista de Lavapiés
(Madrid). Col·labora amb
Cristianisme i Justicia

-
1. També anomenada «postfeminisme» o «nous feminismes».
  2. ALONSO, Marta (2011). *El cuidado, imperativo de la bioética*, Madrid: Universidad Pontificia de Comillas, p. 35.
  3. BOFF, Leonardo (2002). *El cuidado esencial. Ética de lo humano. Compasión por la tierra*, Madrid: Trotta, p. 75.
  4. COMINS MIGUEL, Irene (2017). *¿Hacia qué modo-de-ser-en el mundo? Por una pedagogía del cuidar*, Documentación Social. (187), Caritas española, p. 147.
  5. LEÓN, Carolina (2017). *Trincheras Permanentes. Intersecciones entre política y cuidados*. Logroño: Pepitas de Calabaza.
  6. PÉREZ OROZCO, Amaia y LÓPEZ GIL, Silvia (2011). *Desigualdades a flor de piel: Cadenas globales de cuidados*, Madrid: ONU Mujeres, p. 21.
  7. PÉREZ OROZCO, Amaia (2014). *Subversión feminista de la economía. Aportes para un debate sobre el conflicto capital y vida*, Madrid: Traficantes de sueños, p. 79.
  8. FEDERICI, Silvia (2012). *Revolución en punto cero. Trabajo doméstico, reproducción y luchas feministas*, Madrid: Traficantes de sueños.

GUIES DE TREBALL

Quaderns CJ

per treballar més a fons
els nostres quaderns

en grup,
a l'aula,
individualment,
en comunitat,
en parròquia...

Pots descarregar totes les fitxes gratuïtament
a la nostra web

www.cristianismeijusticia.net/guies-de-treball

